

ABDULHAMID CHO`LPON MEROSINING NAZARIY G`OYALARI

Ahmadjonova Muslimaxon Anvarjon qizi

Namangan davlat universiteti filologiya fakulteti

O'zbek tili yo'nalishi 2-bosqich talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8158819>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 10-July 2023 yil

Ma'qullandi: 14-July 2023 yil

Nashr qilindi: 18-July 2023 yil

KEY WORDS

*Adib, munozara,
adabiyotshunos, millatparvar,
ijod, ma'naviyat, adabiyot,
gazeta, ma'rifat*

ABSTRACT

Ushbu ma'qolada, Abdulhamid Cho'lponning hayot yo'li, ijodi va adabiyotga qoldirgan merosining g'oyalari haqida ma'luotlar keltirib o'tilgan.

Har bir ulug' adib va san'atkorning hayot yo'li faqat uning shaxsiy faoliyati, umri va taqdirinigina emas, balki u mansub bo'lgan millat, yashagan zamon silsilalarini ham in'ikos ettiradi. Abdulhamid Cho'lponning hayoti va ijodi bunga yorqin misoldir. Ma'lumki, Cho'lpon "Qalandar", "Mirzaqalandar", «Andijonlik» kabi taxalluslar bilan ijod qilgan. Uning tug'ilgan yili haqida ko'plab bahs-munozaralar mavjud. Jumladan, Cho'lpon bilan hamkor va do'st bo'lgan Vasiliy Yan uning tavalludini 1897 yil deb ko'rsatadi. Biroq, adabiyotshunos olim Ozod Sharafiddinov Cho'lpon 1893 yilda Andijonda savdogar oilasida tug'ilgan, deb yozadi.

Cho'lpon 1914 yildan boshlab matbuotda faol ishtirok etdi: ilk ijodi «Sadoyi Turkiston» va «Sadoyi Farg'ona» gazetalarida hamda «Oyna» jurnalida ko'rindi. Ma'lumotlarga ko'ra «Sadoyi Turkiston» gazetasining 1914 yil 18 aprel sonida e'lon qilingan «Turkistonli qardoshlarimizga» deb atalgan she'r Mutafakkir ijodining millatparvarlik ruhida yozilgan ilk namunasi sifatida ko'zga tashlanadi. Unda Cho'lpon «millatning fojivaviy ahvoli ildizlarini johillikda, o'z foydasini anglamasligiyu istiqbol haqida qayg'urmasligida ko'radi. Farzandlarini ma'rifatli qilish o'rniga koni isrof to'y-hashamlarga, bema'ni ayshu ishratga berilgan, maktab o'rniga choyxonayu mayxonalar bino qilayotgan xalq turmushini mutaraqiy etgan millatlar turmushiga qiyoslab, o'rganadi» .

Cho'lponning bu kabi turmush tarzi bilan chiqisha olmasligi va xalqni ma'rifat va madaniyatga chorlashi uning ruhi yuksak ma'rifatparvarlik g'oyalari bilan yo'g'rilganligidan dalolat beradi. Shuning uchun u dastlab Sho'ro inqilobiga katta umid bog'lagan edi. «Biroq, unutmazlik lozimki, – deb yozadi D.Quronov, – Cho'lponning Oktabr inqilobiga munosabati g'oyat ziddiyatli edi: bir tomondan, inqilobning mehnatkashlarni ozod qilish shiori bilan chiqqani uning qarashlariga – taraqqiy maqsadiga muvofiqday, ikkinchi tomondan, Sho'rolar Turkistonga mustaqillik berish niyatidan yiroqligi unga kundek ravshan edi. Qarashlari nechog'li ziddiyatli bo'lmasin, bu davrda adib uchun istiqloq maqsadi birlamchi bo'lib qolaverdi.

U millatga eng ko'p foydasi tegishi mumkin bo'lgan jurnalistika sohasini tanlab, ezgu maqsadlarining amalga oshishi yo'lida xizmat qildi». Cho'lpon keng qamrovli Mutafakkir, ocherknavis va publitsist sifatida ko'zga tashlanadi. U «Ishtirokiyun», «Kommunist» (1918) gazetalarida, «Turk Rosta» gazetasida (1920), «Darxon», «Qizil bayroq», «Turkiston», «Buxoro axbori» gazetalarida faoliyat olib bordi. Ayniqsa, 1926-1927 yillari Moskvadagi o'zbek drama studiyasida tarjimon bo'lib ishlagan davri uning ijodida juda katta ahamiyat kasb etdi. U ilg'or rus madaniyati bilan yaqindan tanishishi bilan birga tarjimonlik borasidagi mahoratini ham oshirdi, Toshkentga qaytgach esa dastlab hozirgi O'zbek Milliy teatrida adabiy emakdosh bo'lib, so'ngra «Mushtum» jurnalida ishladi. O'tgan asrning 20-yillarida Cho'lpon sermahsul Mutafakkir sifatida e'tiborga tushadi va she'riy to'plamlari ketma-ket nashr etiladi. Ayniqsa, «Uyg'onish» (1922), «Buloqlar» (1922), «Tong sirlari» (1926), «Soz» (1935) majmualarini o'quvchilar sevib mutolaa qilishgani haqida manbalarda ta'kidlanadi. Bundan tashqari, nasriy asarlari orasida «Do'xtur Muhammadiyor», «Qor qo'yinida lola» hikoyalari, «YOv» qissasi, «Kecha va kunduz» romanining «Kecha» qismi falsafiy jihatdan diqqatga sazovor.

XX asrning 20-30 - yillar vaqtli matbuotida Cho'lponning ma'naviy izdoshlari bag'rikeng, ma'rifat va mamlakat taraqqiyoti uchun kuyunchak shaxs bo'lganligi haqida yozishgan. Masalan, «Qizil bayroq» gazetasining 1922 yil 29 iyul va 1 avgust sonlarida bosilgan xatga qaraganda, deb yozadi Sherali Turdiev, - Shu vaqtga qadar Germaniyadagi Ziroat akademiyasida faqat Toshkentlik Abdulvohid Murodov ismli talaba o'qiganligini ana shu talabaga Turkiston ziyolilari moddiy yordam uyushtirganlarida Cho'lpon o'z jamg'armasidan 7500 so'm ajratganligini aytadi. Bu bilan Cho'lponni Yevropada o'zbek xalqi madaniyati va ma'rifatini jahon sivilizatsiyasi bilan boyitishga intilgan yoshlarni har tomonlama qo'llab-quvvatlaganligini ko'rish mumkin.

Birinchi prezidentimiz I.Karimov xali mustaqillik qo'lga kiritilmagan tahlikali davridayoq, "ma'rifatparvar bobolarimiz – jadidchilik namoyandalarining hayoti va ijodiga munosabat masalasida ko'p yillardan buyon davom etayotgan bahslarga oqilona chek qo'yib, ularning merosini xalqimizga qaytarish yo'lidagi amaliy, prinsipial fikrlarni ilgari surgan". Uning, - "jamiyat taraqqiyotining asosi, uni muqarrar halokatdan qutqarib qoladigan yagona kuch ma'rifatdir. Ma'rifatparvarlik biz uchun bugun ham o'z ahamiyatini yo'qotgani yo'q, yo'qotmaydi ham. Aql zakovatli, yuksak ma'naviyatli kishilarni tarbiyalay olsakgina, oldimizga qo'ygan maqsadlarimizga erisha olamiz, yurtimizda farovonlik va taraqqiyot qaror topadi" - degan so'zlari xech qachon o'z qimatini yo'qotmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Мамажонов С. Чўлпоннинг насрий ва дарматургик ижоди.
2. Чўлпоннинг бадиий олами. -Тошкент: нашриёт, 1994.
3. Мамажонов С. Бизнинг Чўлпон. -Тошкент: Ёзувчи, 1997.
4. Тўлаков Исмоил. Чўлпон маҳорати. Андижон: «Меҳр» нашриёти, 1997.